

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Муратова Музаямхон Носировна
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Инглиз тили кафедраси катта уқитувчиси
Email: muratovamuzayamkhon@68mail.ru

Ходжикулова Шахло Наримановна
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Инглиз тили кафедраси катта уқитувчиси
Email: shakhlohodjikulova@gmail.com

Аннотация. Таълим веб-сайтлари материалларида чет тилларини ўқитишда рақамли технологиялардан фойдаланишнинг кўриб чиқилган хусусиятлари талабаларнинг эҳтиёжларини яхшироқ тушунишга ёрдам беради ва ўқитувчиларга қўйилган вазифаларга мувофиқ ўқув йўналишини баркамол қуришга имкон беради. Ушбу мақола хорижий тилларни ўқитишда рақамли технологиялардан фойдаланишнинг мазмуни ва йўлларидаги сўнги ўзгаришларни, шунингдек, диссертация тадқиқотини эндигина бошлаётган ёш олимларни ўзида акс эттиргани учун фойдали бўлади.

Калит сўзлар: чет тиллари, таълим веб-сайтлари, тренинглари, рақамли технологиялар.

Аннотация. Рассмотренные особенности использования цифровых технологий в обучении иностранным языкам на материале обучающих web-сайтов способствуют лучшему пониманию потребностей обучающихся и позволяют преподавателям грамотно выстраивать линию обучения в соответствии с поставленными задачами. Данная статья будет полезна преподавателям иностранных языков, поскольку отражает последние изменения в контенте и способах использования цифровых технологий при обучении иностранным языкам, а также молодым ученым, только начинающим свои диссертационные исследования.

Ключевые слова: иностранные языки, обучающие web-сайты, обучение, цифровые технологии.

Кириш

Сўнги йилларда чет тилларини ўқитишни рақамли технологиялардан фойдаланмасдан тасаввур қилиб бўлмади ва педагогик ҳамжамият уларни ривожлантиришнинг янги тенденцияларини кузатиши керак. Бугунги кунда ўқитувчиларга рецептив (ўқиш, тинглаш) ва самарали (ёзиш, гапириш) компетенцияларини ривожлантиришга ёрдам берадиган кўплаб ўқув сайтлари ва CD-ROMлар таклиф этилади. Улардан фойдаланиш чет тилини ўзлаштиришда шубҳасиз афзалликдир.

Шу боис ҳам кўрсатилган мавзу бўйича адабиётларни таҳлил қилиш ва таълим веб-сайтлари ёрдамида чет тилини ўқитишда рақамли технологиялардан фойдаланишнинг сўнги тенденцияларини аниқлашдир.

Ушбу мақола чет тилини ўқитишда рақамли технологиялардан фойдаланишнинг мазмуни ва усулларидаги сўнги ўзгаришларни ўзида акс эттиргани, шунингдек, диссертация тадқиқотини эндигина бошлаётган ёш олимлар учун ҳам фойдали бўлади.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили

Шубҳасиз, рақамли трансформациянинг инсон ҳаётининг барча соҳаларига таъсири жуда кучли сезилади. Рақамли трансформациялар нафақат билимларни тарқатиш, балки умуман фанларни ўқитиш ва хусусан чет тилларини ўргатиш стратегияларини ўзлаштириш учун инновацион воситаларни тақдим этади: маълумотларга кириш, хабар алмашиш, ҳужжатли ресурсларга кириш, алоқа реал вақт режимида, интерактив ва мультимедиада алмашиш.

Рақамли трансформациялар баъзи когнитив ёндашувларни ишлаб чиқишда ёрдам бериши мумкинлиги ҳақидаги ғоя янгилик эмас. Д. Х. Жонассен, Р. Б. Козма, Р.Д. Пеа, Г. Саломон каби муаллифлар таълимда рақамли таълимни тарғиб қилишга катта ҳисса қўшган, айниқса талабалар юқоридаги технологиялар ва моделлар ёрдамида тушунчаларни қандай бошқариши мумкинлигини кўрсатиш мақсадида [1, 2, 3, 4].

Буюк Британиядаги Беста (Британия Таълимда Ахборот ва Коммуникацион Технологиялар Агентлиги) томонидан ўтказилган тадқиқот таълимда рақамли иситишдан фойдаланишда ўқитувчиларнинг роли ва уларнинг ўқувчилар муваффақиятига таъсирини таъкидлайди [5]. М. Гус, Д. Жонсон ва Р. Жонсон ўз ишларида рақамли трансформациядан фойдаланган ҳолда дарсларни ўтказишда кичик гуруҳларда ишлаш самарадорлигига эътибор қаратишган [6, 7].

М.Connell анъанавий услубдаги дарсларни КТ ёрдамида дарслар билан таққослаш орқали тренинг самарадорлигини текширди. Бир неча ой давом этган тадқиқот натижаларига кўра, рақамли технологиялардан фойдаланган ҳолда ўқитиш сезиларли даражада катта муваффақиятларни кўрсатди. Бу муаллифни КТ нинг ҳақиқий когнитив салоҳияти ҳақида ўйлашга ундади [8].

Р. Грегоире, Р. Брасевелл, Т. Лаферриёре рақамли трансформациялар мақсадлар, усуллар ва таълим натижаларини диверсификация қилиш имконини беради, деб ҳисоблади [9]. Рақамли трансформациядан фойдаланган ҳолда чет тилини ўргатиш ёндашувлари Бутунжаҳон Интернетдаги кўплаб ҳақиқий аудио ва видео материаллар каби бой. Бошқа томондан, Интернет-ресурслар самаралидир, чунки улар янгиланиши мумкин, бу эса тезда эскирган қоғоз ўқув-услубий мажмуалардан фарқли ўлароқ, ҳақиқатан ҳам долзарб маълумотларга кириш имконини беради.

Мулоқотдаги рақамли трансформациялар мақсадли тилда ижтимоий компетенцияларнинг ривожланишини тезлаштиради. E-mail, Whatsapp, Facebook, U-tube, Tweeter ва бошқалар маъмурий ва педагогик мақсадларда талабалар ва ўқитувчилар ўртасида ҳақиқий мулоқот учун платформани таклиф қилади. Электрон почта хабарлари шахсий мулоқот бўлиб қолишига қарамай, муҳокама суҳбатлари барчага муҳокамада қатнашиш ва белгиланган мавзу доирасида жавоб бериш имконини беради [10].

К.Depauer, Т.Кarsenti, V.Komis [11] каби тадқиқотчиларнинг илмий қарашларига кўра, рақамли трансформациялар ўқитувчи ва талабалар ўртасидаги алмашинувни қайта кўриб чиқиш ва фазо ва вақтга ўтказиш имкониятини беради ва шу билан янги имкониятлар яратади. ўрганиш ва / ёки касбий тайёргарлик учун. Технология,

шунингдек, таълимда инновациялар учун муҳим салоҳият ва ўқитувчилар ва бутун таълим тизими учун янги усулларнинг деярли чексиз захирасидир.

Баъзи тадқиқотлар шуни кўрсатадики, талабалар анъанавий синф ёндашувларига қараганда рақамли трансформациядан фойдаланган ҳолда ўқув фаолияти билан шуғулланишга кўпроқ рағбатлантирилади ва бу қизиқиш ушбу технологиялар мақсадлар, усуллар, материаллар, лойиҳалар ва таълим натижаларини диверсификация қилиш имконини бериши билан боғлиқ [12].

Рақамли трансформациялар талабалар ва ўқитувчиларга нафақат турли хил медиа форматлари ёрдамида ахборот билимларини тақдим этиш ва олиш, балки уларни ўрганиш, ишлаб чиқариш, мулоқот қилиш, таҳлил қилиш ва ўзгартириш имконини беради. Бироқ, бугунги кунда кўплаб ўқитувчилар ДТ дан асосан ёки ҳатто фақат маълумот бериш воситаси сифатида фойдаланадилар, бу ДТ дан фойдаланиш ҳисса қўшиши мумкин бўлган педагогик ўзгаришларни чеклайди [13].

Маҳаллий педагогик ва психологик адабиётларда кўплаб олимлар таълимда рақамли трансформациядан фойдаланиш билан шуғулланишган. И. Г. Захарова дидактика нуқтаи назаридан махсус ўқув дастурлари градациясини ишлаб чиқди. Муаллиф рақамли трансформацияни таълим жараёнига интеграциялаш имкониятларини таҳлил қилди [14].

Рақамли технологиялардан фойдаланиш имкониятлари жуда катта. Глобал тармоқ ҳар қандай зарур маълумотни топиш учун шароит яратади: ўрганилаётган тил мамлакати маданияти ҳақидаги материаллар, янгиликлар, нашрлар, бадиий ва илмий характердаги адабиётлар.

Талабалар онлайн тарзда ўтказиладиган тестлар, викториналар, танловлар ва олимпиадаларда иштирок этишлари мумкин. Бироқ юқорида қайд этилган рақамли трансформацияларнинг таълим жараёнига жорий этилиши ўқитишнинг анъанавий йўллари ва усулларини истисно этмайди. Уларни ўқув жараёнининг барча босқичларида рақамли трансформациядан фойдаланиш билан бирлаштириш керак, бу кўп жиҳатдан ўрганиш самарадорлигини ошириши, ўқувчиларни ўзини-ўзи такомиллаштиришга ундаши ва ахборот маконида эркин ҳаракат қилишни ўрганишга ёрдам бериши мумкин [16].

Университетда чет тилини ўқитишда талабаларнинг ўқишга бўлган мотивациясини ошириш, чет тилини мустақил ўрганиш кўникмаларини ривожлантириш ва ташвиш даражасини пасайтириш имконини берувчи рақамли трансформациядан фойдаланиш имкониятлари уларнинг илмий ишларида кўриб чиқилган. N.L.Shamne ва A.N.Sovgenin [17]. Хусусан, муаллифлар рақамли ва мобил иловаларга асосланган таълим технологияларидан фойдаланиш муаммолари ва истиқболларини таҳлил қилди.

Замонавий рақамли технологиялардан фойдаланиш орқали талабаларга ФЛни ўрганиш ва фойдаланиш билан боғлиқ акс эттирувчи фикрлашни ривожлантириш учун тобора кўпроқ имкониятлар тақдим этилмоқда (электрон почта хабари ёки форумда эълон қилинган хабар). Бу фаолият натижасида ўқувчилар ўқув стратегияларини тўлиқроқ қўллашлари билан бир қаторда ўз билиш кўникмаларини кенгайтирадилар ва такомиллаштирадилар [18].

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотнинг услубий асосини кўрсатилган мавзу бўйича илмий адабиётларни таҳлил қилиш, шунингдек, илмий билишнинг индуктив ва дедуктив усуллари ташкил

этади. Қиёсий таҳлил чет тилларини ўқитишда мавжуд ёндашувларни таҳлил қилишга ёрдам берди. Дедуктив усул рус ва хорижий олимларнинг хулосаларига асосланиб, белгиланган мавзу доирасида ўзларининг тадқиқот ишларини олиб боришга имкон берди.

Таҳлил ва натижалар

Ушбу ишда рақамли трансформация ахборотни қайта ишлаш ва узатишда қўлланиладиган усулларни, биринчи навбатда Интернет ва телекоммуникацияларни назарда тутди. Шунинг таъкидлаш керакки, рақамли иситишнинг пайдо бўлиши, хусусан, телекоммуникация ва аудиовизуал технологияларнинг яқинлашиши билан боғлиқ.

Сўнгги йилларда ўқув технологияларининг жадал ривожланиши натижасида чет тилларини ўргатишда веб-сайтларнинг ўрни кескин ошди. Сайтлар яхши ишлаб чиқилган, педагогик жиҳатдан қимматли материалларни ўз ичига олади ва деярли чексиз ўрганиш имкониятларини таклиф қилади. Бу чет тилини ўрганувчилар учун реал муҳитда грамматика, луғат ва мулоқот қобилиятларини яхшилаш имкониятидир.

Таълим веб-сайтлари доимий равишда такомиллаштирилаётганлиги ва педагогик жамоатчилик томонидан ушбу сайтларни ривожлантиришнинг янги тенденцияларига риоя қилиш зарурати туфайли уларнинг ташкилий-педагогик ва услубий таркибий қисмларини баҳолаш биз учун долзарб кўринади.

Тадқиқот муаллифи Самара давлат иқтисодиёт университетида инглиз ва француз тилларини ўргатиш учун фойдаланиладиган веб-сайтлар мазмунини, уларнинг ривожланишининг чет тилини ўқитишга таъсир этувчи сўнгги тенденцияларини аниқлаш мақсадида таҳлил қилди:

- Polar FLE – Apprendre le français avec l’inspecteur Roger Duflair <http://www.planete-education.com>. Таълим дастурлари ва рақамли дидактик ресурсларни ўз ичига олган ушбу сайт ССЕТ талабаларига франтсуз тилини иккинчи чет тили сифатида ўргатиш учун ишлатилади.

- Apprendre le français avec TV5 <https://apprendre.tv5monde.com/fr>. Бу видеолар, теледастурлар ва янгиликлар ҳисоботлари ёрдамида франтсуз тилини ўрганиш учун бепул ва интерактив сайт. Сайт француз тилини бошланғичдан юқори даражага қадар тушунишингизни яхшилаш учун 2000 дан ортиқ онлайн машқларни тақдим этади.

- Bonjour de France <http://www.bonjourdefrance.com>. Бу француз тилини ўрганиш учун машқлар, викториналар ва ўйинларни ўз ичига олган бепул «веб-журнал», шунингдек, франтсуз тилини чет тили (ФЛЕ) сифатида ўқитувчилар учун карталар.

- Le Point du FLE <https://www.lepointdufle.net>. Француз тилини ўрганиш ва ўргатиш учун 12 900 дан ортиқ ҳаволаларга эга франтсуз ўқувчилари учун веб-сайт.

- BBC Learning English <http://www.bbc.co.uk/learningenglish>. Талабалар ва ўқитувчилар учун инглиз тилини ўргатиш учун сайт, грамматика, луғат ва талаффуз қобилиятларини ривожлантириш учун вазифаларни ўз ичига олади. Сайт шунингдек, турли хил ўқув курслари ва викториналарни тақдим этади.

- Real English <https://www.real-english.com>. Ушбу сайтдаги инглиз тили дарслари энг сўнгги интерактивликни ўзига хос мультимедиа функциялари, жумладан, ҳар бир машқ учун видео, шунингдек, ўқувчиларга тинглаб тушунишда ёрдам бериш учун аудио файлларни бирлаштиради. Сайтда кўплаб фотосуратлар тақдим этилган бўлиб, бу ўқувчиларга ҳар бир тест жавобини мустақил равишда топиш имконини беради.

- Tune into English <http://www.tuneintoenglish.com>. Ушбу сайт яратувчилари муסיқа ва ўқитишга бўлган иштиёқларини бирлаштирган. Ҳар бир дарс охирида ўзлари ёқтирган қўшиқ билан тақдирланиши ўқувчиларда катта таассурот қолдиради ва бу дарснинг энг рағбатлантирувчи лаҳзаси эканлигини таъкидлайдилар.

Чет тилини ўргатишда юқоридаги веб-сайтлардан фойдаланиш ҳам талабалар, ҳам ўқитувчилар учун бир қатор афзалликларга эга:

- талабалар тирик ва фойдаланиладиган тил маданиятини акс эттирувчи ҳақиқий ҳужжатлар билан ишлаш имкониятига эга бўладилар (биз энди чет эл китоб тилини ўрганиш ҳақида гапирмаяпмиз);

- кўпинча ўқувчиларни ёшидан қатъий назар фалаж қилиб қўядиган ва уларни пассив кузатувчига айлантирувчи доска фонга ўтиб кетади;

- кўнгилочар компонент ва ўрганишнинг интеграцияси мавжуд бўлиб, бу тил тўсиқларини бартараф қилади, хато қилиш қўрқуви йўқолади (ўйинга қўшилиш орқали талаба сайтдан сайтга ўтади ва чет тилининг янги қирраларини кашф этади, янги лексик тилларни ўзлаштиради; , грамматик ва маданий компетенциялар);

- тилнинг маданий кашфиёти тил амалиёти учун имкониятга айланади (уларнинг саҳифаларида жойлаштирилган веб-сайтлар ва ҳужжатлар талабаларга тилни унинг лингвистик ва маданий компонентлари бирлигида ўрганиш имконини беради);

- ҳар қандай машқ компьютер экранида бажарилгани учун дафтар, китоб, ручкадан фойдаланиш шарт эмас;

- грамматик ёки лексик машқлар устида ишлаш имконияти мавжуд, бунда ўқитувчининг хатоларни тузатишини кутмасдан, машқлар бажарилгандан сўнг дарҳол текширилганини кўриш имконияти максимал бўлади.

Хулоса ва таклифлар

Шак-шубҳасиз, рақамли трансформациялар бугунги кунда инсонлар ҳаётида, хусусан, таълим соҳасида муҳим ўрин тутди. Дарҳақиқат, рақамли трансформациянинг устунлиги барча фанларда, хоҳ у ижтимоий, диний, тиббий ёки бошқа соҳаларда сезилади. Чет тиллари бу масалада ёлғиз эмас.

Бугунги кунда чет тилини рақамли технологиялардан фойдаланмасдан ўқитиш ҳақида гапириб бўлмайди, бу эса ўқитувчи ва ўқитувчи учун афзаллик беради. Шундай экан, дарсларни янада жонли ва ранг-баранг ўтказиш орқали ўқувчиларни рағбатлантириш учун ўқитувчи ушбу қизиқарли ва самарали воситадан унумли фойдаланиши зарурлигини таъкидлаш лозим.

Бу рақамли технология йўналиши бўйича чет тили ўқитувчиларини тайёрлаш ва ўқитиш бўйича сўров билан боғлиқ. Бироқ, етарли даражада тайёрланмаганлиги сабабли, кўплаб ўқитувчилар рақамли алоқа технологияларини ўзларининг ўқитиш амалиётига тўлиқ интеграция қилишга журъат эта олмайдилар. Рақамли технологияларни хорижий тилларни ўқитишга интеграциялашуви мураккаб педагогик инновация ҳисобланади. Бу бир неча жиҳатларни ўзгартиришни талаб қилади: ўқитувчиларнинг одатлари (компьютер воситасидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш), анъанавий педагогик усулларни қайта кўриб чиқиш (талабаларга йўналтирилган педагогика; ўқитувчининг ролини қайта белгилаш) ва ўқитиш воситалари.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш керакки, ўқув веб-сайтлари материалларида чет тилини ўқитишда рақамли трансформациядан фойдаланишнинг кўриб чиқилган

хусусиятлари талабаларнинг эҳтиёжларини яхшироқ тушунишга ёрдам беради ва ўқитувчиларга ўқув йўналишини малакали равишда қуришга имкон беради. белгиланган вазифалар.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Jonassen D. H. Computers in the Classroom: Mind tools for Critical Thinking. – Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall, 1996. – 291 p.
2. Kozma R. B. Will media influence learning? Reframing the debate // Educational Technology Research and Development. – 1994. – 42(2). – P. 7–19.
3. Pea R.D. Beyond amplification: Using the computer to reorganize mental functioning // Educational Psychologist. – 1985. – 20(4). – P. 67–182.
4. Salomon G. New information technologies in education // Encyclopedia of Educational Research (Sixth Edition) / Ed. M. C. Alkin. – New York: Macmillan, 1992. – P. 892–903.
5. Becta. Impact 2, Coventry, British Educational Communications and Technology Agency // ICT in Schools Research and Evaluation Series. – 2002. – № 7. – 92 p.
6. Goos M. Promoting collaborative inquiry in technology enriched mathematics classrooms // Annual Meeting of the American Educational Research Association. – Seattle, 2001. – 13 p.
7. Johnson D. W., Johnson R. T. Learning Together and Alone: Cooperative, Competitive, and Individualistic. – 3-e éd. – Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall, 1991. – 242 p.
8. Connell M. L. Technology in constructivist mathematics classrooms // Journal of Computers in Mathematics and Science Teaching. – 1998. – 17(4). – P. 311–338.
9. Grégoire R., Bracewell R., Laferrière T. L’apport des nouvelles technologies de l’information et de la communication à l’apprentissage des élèves du primaire et du secondaire // Revue documentaire. Rescol/Schoolnet. – Ottawa, 1996. – 50 p.
10. Houenon C. Intérêt Pédagogique de l’Intégration des TIC dans l’enseignement // Apprentissage de la Langue Française dans les Collège d’Education du Nigeria. Communication présentée lors de la 21ème Conférence de l’Association des Professeurs de Français des Collèges d’Education à FCE Obudu, Cross-River State. – Nigeria, 2012. – P. 12–21.
11. Depover C., Karsenti T., Komis V. Enseigner avec les technologies. Favoriser les apprentissages, développer des compétences. – Québec, QC: Presses de l’Université du Québec, 2007. – 286 p.
12. Weiss-Lambrou R., Macfadyen Leah P. Soutien du corps professoral dans une initiative d’enseignement avec les technologies de l’information et de la communication à l’Université de Montréal // International Journal of Technologies in Higher Education. – 2005. – 2(1). – P. 59–61.
13. Basque J. Une Réflexion sur les Fonction Attribuées au TIC en Enseignement Universitaire // Revue Internationale des Technologies en Pédagogie Universitaire. – 2005. – 2(1). – P. 30–41.
14. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. завед. – М., 2003. – 112 с.

15. Подопригорова Л. А. Использование Интернета в обучении иностранным языкам // Иностранные языки в школе. – 2003. – № 5. – С. 25–31.
16. Порожняк Н. Ф. Информационно-коммуникационные технологии в процессе обучения английскому языку в неязыковых вузах // Молодой ученый. – 2014. – № 9. – С. 559–561.
17. Шамне Н. Л., Шовгенин А. Н. и др. Использование компьютерных технологий в процессе обучения иностранным языкам // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 6: Университетское образование. – 2008. – № 11. – С. 49–53.
18. Захарова И. Г. Указ. соч. 19. Custers G., Paquier E., Rodier C. 150 activités avec l’Internet. – Paris: CLE International, 2004. – 192 p.
20. Davies N. Activités de français sur Internet. – Paris: CLE International, 1999. – 186 p.
21. Sprenger R. Internet et les classes de langues. – Paris: Ophrys, 2002. – 115 p.
22. Bouchard R., Mangenot F. Interactivité, interactions et multimédia (Coll. Notions en questions. Rencontres en didactique des langues). – Lyon: ENS, 2001. – 195 p.
23. Desmet P., Paulussen H. CorpusCALL. Opportunities and challenges // CALL Journal. – 2006. – P. 9–11.
24. Language Learning Online. Towards Best Practice / Ed. U. Felix. – Lisse, Swets & Zeitlinger, 2003. – P. 7–18.
25. Desmet P., Melis L. et al. L'utilité d'un espace multimédia et d'une plate-forme d'apprentissage électronique dans l'enseignement des langues. Romanesque 3, 2002. – P. 19–30.
26. Psychologie des apprentissages et multimedia / eds. D. Legros, J. Crinon. – Paris: A. Colin, 2002. – 228 p.
27. Avoiding simplicity, confronting complexity. Advances in studying and designing powerful (computer-based) learning environments / eds. G. Clarebout, J. Elen. – Rotterdam: Sense Publishers (in press), 2006. – P. 27–43.
28. De Corte E., Verschaffel L., Lowyck J. Computers and Learning // The international encyclopedia of education / eds. T. Husén, T. N. Postlethwaite. – Oxford: Pergamon, 2, 1994. – P. 1002–1007.
29. Salomon G. Interaction of Media, Cognition, and Learning: An Exploration of How Symbolic Forms Cultivate Mental Skills and Affect Knowledge Acquisition. – Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers, 10 Industrial Avenue, Mahwah, 1994. – 282 p.
30. Network-based language teaching concepts & practice / eds. M. Warschauer, R. Kern. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – P. 1–19.